

СТОЯНОВА Дарина Федорівна,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального та слов'янського мовознавства філологічного факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна; тел.: + 38 066 9499087; e-mail: darinazakun78@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-9741-2519.

МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІМЕННОЇ СИСТЕМИ ОДЕСЬКОГО СПИСКУ НОВОБОЛГАРСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ «КАТЕХІЗИЧНИХ ПОВЧАНЬ» ТЕОДОРА СТУДИТА

Анотація. *Мета* статті — розглянути морфологічні особливості іменних частин мови у списку новоболгарського перекладу «Катехізічних повчань» Теодора Студита, вміщеного у рукописі № 1/154, що зберігається в Одеській національній науковій бібліотеці. *Предмет* дослідження — морфологічні особливості імен Одеського списку «Катехізічних повчань» XVIII ст. Морфологічні особливості імен розглядаються в контексті формування мовної норми, яка допускає комбінацію мовних засобів декількох функціонуючих у той час мовних систем (традиційної середньоболгарської писемної мови, церковнослов'янської східної редакції, живої, народнорозмовної форми) з різною інтенсивністю. Встановлено, що у списку представлена розгалужена система відмінкових закінчень, яка не відображає реального стану живого болгарського мовлення XVIII ст., ба більше, суперечить йому; проаналізовано специфіку функціонування грамем відмінкової парадигми імен чоловічого, жіночого й середнього роду у формах однини та множини; зафіксовано помилки при вживанні відмінкових закінчень, що свідчить про їх штучний характер; відзначено майже повну відсутність означених форм (форм з артиклем) іменних частин мови; виявлено превалювання повних форм прикметників та дієприкметників над короткими; досить високу частоту вживання активних дієприкметників теперішнього часу. *Результати* дослідження дають можливість зробити *висновки*, що окреслюють низку ймовірних факторів, які підштовхують книжника схилитися до мовного інструментарію так званих «книжних», «традиційних», «архаїчних» писемних систем. З іншого боку, наявність відмінкових флексій у тексті даного відносно пізнього етапу історичного розвитку болгарської мови може бути зумовлена використанням списку/списків творів Теодора Студита східнослов'янської редакції. Для верифікації даного припущення необхідне ретельне зіставлення Одеського списку зі списками подібного складу та змісту, як південно-, так і східнослов'янського походження, в чому вбачаємо *перспективи для подальших досліджень*.

Ключові слова: Одеський список «Катехізічних повчань» Теодора Студита, граматичні категорії роду, числа, відмінка, означеності/неозначеності, іменні частини мови.

Постановка проблеми. Як відомо, однією з найважливіших історичних змін болгарської мови є перебудова її граматичної системи із синтетичної на аналітичну, що передусім проявляється у втраті іменного відмінювання, занепаді інфінітива, появі *да*-конструкцій, виникненні постпозитивного артикля, розвитку аналітичних форм ступенів порівняння прикметників, прислівників, форм майбутнього часу та ін. Основні кардинальні трансформаційні процеси мовної структури припадають на середньоболгарський період (XII–XIV ст.) [16, с. 10]. Однак, якісні перетворення живої розмовної мови у писемних пам'ятках цієї доби не зафіксовані, оскільки писемна форма мови була зорієнтована на наслідування літературної традиції попередньої епохи і носила досить консервативний характер [16, с. 160], що пояснюється особливостями функціонального призначення та специфікою жанрово-тематичного спрямування книжно-літературної творчості. У новоболгарський період (XV ст. і до сьогодні) ситуація щодо синхронізації писемної форми мови з живомовними інноваціями також не є однозначною. Літературну продукцію цього періоду пов'язують з популярними у тогочасній Болгарії компілятивними збірниками релігійного змісту та дидактично-моралістичного характеру — дамаскинами. Термін походить від імені грецького проповідника, митрополита та письменника XVI ст. Дамаскина Студита, найвідомішу книгу якого — «Тезаурус» — було опубліковано у Венеції в 1557–58 рр. Завдяки доступній манері викладу, захопливій формі оповіді, майстерній риторичності, зрозумілій широким верствам населення мові цей твір здобув велику популярність не лише в Греції, а й поза її межами [6; 18, с. 20–41]. Перші переклади творів Дамаскина Студита, здійснені болгарськими книжниками у другій половині XVI ст. відразу після виходу книги у світ, а також їхні подальші багаточисельні списки були написані архаїчною, віддаленою від живого мовлення мовою, через що в науковій літературі їх прийнято називати *архаїчними* [7, с. 731–734]. З другої половини XVII ст. та у XVIII ст. з'являються повторні переклади грецького оригіналу або переробки вже наявних болгарських перекладів мовою, яка відображає експансію прогресивних мовних процесів та явищ. Такі пам'ятки писемності називають *новоболгарськими* [2; 7 с. 735–741; 17, с. 18–22; 18, с. 53–54, 67–72, 214–230].

Новоболгарське рукописне надбання XVII–XVIII ст. є унікальним явищем в історії розвитку болгарської мови, адже демонструє вперше зроблену після Кирила та Мефодія спробу створення літературної писемної мови, яка базується на живій, близькій для широких народних мас мові [3, с. 65]. Літературна творчість даного періоду об'єктивує свідоме бажання книжників писати ясною, зрозумілою мовою і свідчить про їхнє цілеспрямоване прагнення його реалізувати [6; 17]. Хоч сама

ідея загальнодоступності літературної мови лейтмотивом звучала в «Тезаурусі» Студита, її адекватного сприйняття першими болгарськими перекладачами твору не відбулося [6, с. 44]. Це стає можливим століттям пізніше, у 2 половині XVII ст., коли внаслідок зміни соціально-історичних, політичних, економічних, культурно-ідеологічних та релігійних умов, викликаних спільними балканськими та європейськими тенденціями гуманізму і Просвітництва, представники болгарської книжно-літературної еліти змогли переосмислити закладений в ідеологічно прогресивному творі Студита меседж та втілити його у літературній діяльності [7, с. 729; 21, с. 46].

Зв'язок з попередніми дослідженнями та публікаціями. Вивченню новоболгарської спадщини XVII–XVIII ст. в лінгвістичній історичній болгаристиці присвячено чимало праць (Л. Андрейчин, М. Байрамова, Т. Брага, В. Василев, Б. Велчева, В. Гешев, Дж. Дел'Агата, М. Дімітрова, Д. Іванова-Мирчева, Д. Ілиєв, П. Х. Ілієвські, Е. Кочева, П. О. Лавров, А. Манолева, А. Мінчева, Е. Мірчева, Ст. Младенов, О. Младенова, Д. Петканова, Л. Стефова, М. Стоянов, Д. Стоянова, Б. Цонев, В. Шалагин та ін.). Досліджуються питання складу новоболгарських пам'яток, географії поширення їхніх списків, текстології, діалектної основи, описуються мовні, художньо-стильові особливості та засоби виразності окремих рукописів, розглядаються проблеми мовної ситуації та мовної норми у даний період, визначається місце та роль новоболгарської літератури у процесі формування сучасної болгарської літературної мови, публікуються тексти окремих дамаскинів (Ст. Аргіров, Б. Велчева, А. Іванова, Л. Мілетич, О. Младенова). Незважаючи на інтерес вчених до даної проблематики, варто зауважити, однак, що загальна картина особливостей створення та побутування літератури саме XVIII ст. ще остаточно не вималювана, не розроблено й єдиної термінологічної системи для послугування при її описанні. Літературу XVIII ст. розглядають або в контексті літератури XVII ст. і сприймають як її логічне продовження, де започатковані в попередньому столітті прогресивні тенденції осучаснення писемної мови розвиваються та поглиблюються, або в порівнянні з «Історією слов'яноболгарською» «основоположника сучасної болгарської літературної мови» Паїсія Хилендарського [1] як фундамент для її виникнення [11, с. 54; 13, с. 43]. Специфічні риси болгарської словесності XVIII ст. залишаються проте без чіткого та рельєфного обрисовування та потребують додаткового студіювання. Тож у цьому контексті дослідження кожної пам'ятки новоболгарського типу є наразі актуальним та перспективним.

У рукописній колекції відомого славіста В. І. Григоровича Одеської національної наукової бібліотеки зберігаються декілька ще детально не описаних з лінгвістичної точки зору новоболгарських пам'яток, звернення до яких могло б увиразнити уявлення про літературу дамаскинів XVIII ст., уточнити на сьогодні відомі знання про писемну форму мови даного періоду та її взаємодію з народнорозмовною формою. Серед одеського фонду новоболгарських дамаскинів вирізняється збірник «змішаного змісту» № 1/154 [18, с. 4], тобто збірник, до складу якого входять різноманітні агіографічні й повчальні твори, але не входять проповіді Дамаскина Студита. Рукопис містить три не пов'язаних між собою цикли проповідей, серед яких список «Катехізичних повчань» Теодора Студита, на який буде звернено увагу у даній розвідці. Проповіді Теодора Студита призначалися для виголошення (прочитання) перед монастирською братією, в них обговорювалися усі аспекти чернечого життя, особлива увага приділялася взаємостосункам між монахами по горизонталі (між собою) та по вертикалі (з вищими чинами монастирсько-церковної ієрархії), правилам перебування у святій обителі, побуту монахів, проблемі християнського обов'язку перед Богом та людьми та ін. В повчальних словах постійно наголошувалось, що основною метою ченців є духовне зростання, а також розкривалися шляхи здобуття духовної досконалості. Деякі найважливіші палеографічні характеристики рукопису та графіко-орфографічні особливості заповідей та настанов Теодора Студита монахам описано в одній з наших попередніх праць [19].

Формулювання завдань. Мета статті — проаналізувати основні морфологічні особливості іменних частин мови у списку «Катехізичних повчань» Теодора Студита, встановити співвідношення мовних засобів різного характеру: архаїчних книжних та новоболгарських живомовних елементів. Об'єкт дослідження — Одеський список «Катехізичних повчань» Студита, що входить до складу рукопису № 1/154; предмет дослідження — морфологічні особливості іменної системи списку.

Виклад основного матеріалу. Мова богослужбової та релігійно-дидактичної літератури XVIII ст. формується на підставі комбінації трьох компонентів, трьох опозиційних, але водночас генетично зв'язаних мовних систем. Це:

1. Традиційна середньоболгарська літературна мова [15, с. 151], якою продовжувалися створюватися (здебільшого переписуватися) літературні твори в новоболгарський період (XV–XVIII ст.) і завдяки якій у темні та похмурі часи турецького поневолення було збережено болгарську писемність, слов'янське богослужіння та християнську віру, врятовано болгарський народ від асиміляції та забезпечено неперервність болгарської мовно-літературної та рукописної традиції [4, с. 167–168]. Такий тип писемної літературної мови був унормованим, регламентованим системою мовних правил; характеризувався синтетичною будовою, ускладненим візантійсько-середньоболгарським синтаксисом та стилем, багатою книжною лексикою [5, с. 25]. На період XVII–XVIII ст. така мова була незрозумілою для більшості населення і призначалася лише для використання духовними особами, монахами, священниками, церковнослужителями.

2. Церковнослов'янська мова східнослов'янської редакції, яка своїми витокami сягає староболгарської писемності Х–ХІ ст. Починаючи з ХVІ ст., до Болгарії зі східних слов'янських земель потрапляють та розповсюджуються друковані книги канонічно-літургійного характеру (як, наприклад, Острозька Біблія, 11 екземплярів якої знайдено в Болгарії), що для болгарських книжників стали зразком обробленої літературної мови [14, с. 39]. Авторитетність церковнослов'янської мови східнослов'янської редакції зумовлена також її кодифікацією в граматиках та частково словниках, яскравою ілюстрацією чого є граMATика Мелетія Смотрицького, яку для болгар було переписано тричі (1655 р., 1721 р., 1834 р.) [15, с. 153].

3. Жива, розмовна мова аналітичної будови та оновленого словника, яка проявляється у своєму територіально-діалектному різноманітті.

Два компоненти — середньоболгарський та церковнослов'янський — часто характеризують як «традиційна», «книжна» або «архаїчна» мова і протиставляють її розмовному різновиду [15, с. 151].

Проблема поєднання книжних і розмовних форм та визначення ступеню їх концентрації в тексті по-різному вирішувалась у межах окремих скрипторіїв, рукописних осередків, літературно-правовисних шкіл, а іноді й у межах діяльності одного книжника. Саме тому дбайливе дослідження лінгвістичних особливостей новоболгарських пам'яток дає можливість прослідкувати різноманітні підходи та принципи окремих книжників щодо формування літературної мовної норми у цей складний, неоднозначний та суперечливий період історії розвитку болгарської мови.

Вважається, що в ранній новоболгарський період такі непрямі відмінки, як родовий, орудний та місцевий, вже було втрачено, а відмінкова парадигма редукувалася зі староболгарської шестичленної до тричленної і складалася з називного (у синтаксичній ролі підмета та іменної частини складеного іменного присудка), давального (у ролі додатка (адресата) й неузгодженого означення (давального присвійності) та знахідного (у ролі прямого додатка) відмінків [20, с. 52]. Граматичне ж значення непрямих відмінків передавалося за допомогою сполучень форм знахідного відмінка (так званого загального відмінка або загальної форми) зі службовими словами. Наступним етапом розвитку відмінкової системи стало обмеження давального відмінка і використання натомість аналітичних конструкцій знахідних форм з прийменником «на» [20, с. 53].

Аналіз морфологічних особливостей іменної системи «Катехізичних повчань» Одеського збірника № 1/154, в цілому, виявляє її аналітичний характер, що відповідає реальному стану розвитку мовної системи у ХVІІІ ст., однак з іншого боку, демонструє наявність досить розгалуженої системи відмінкових флексій.

Родовий відмінок. Процес втрати родового відмінка розпочався відносно рано. Ще в староболгарський період існували синонімічні безприйменникові та прийменникові синтаксичні конструкції родового відмінка із превалюванням та остаточним закріпленням останніх в наступні етапи болгарської мовної історії. Перші поодинокі випадки появи на місці родового відмінка загальної форми зустрічаються також ще у найдавніших болгарських пам'ятках [8, с. 203]. З особливою послідовністю ця тенденція прослідковується у прийменниково-субстантивних синтаксемах.

У досліджуваній новоболгарській пам'ятці зафіксовані прийменниково-іменникові конструкції, в яких зберігається форма родового відмінка. Фреквентність уживання відмінкових форм в однині співвідноситься з категорією роду: для імен чоловічого роду вони є найчастотнішими, для жіночого та середнього — значно рідшими. Значення прийменників розширює коло семантико-синтаксичних функцій генетива. Найбільш активним у цьому відношенні є прийменник *ѡ*, який сприяє вираженню наступних додаткових значень: об'єкта: 244б да нѡмѡма моантѡн наипачѡ *ѡ* сѡценника; 216а ѡ бѡга маздаѡ прїмають; 262а ѡверже се *ѡ* оучителя своего; 276а да не оустрашим са *ѡ* предащеняго врага; 276а да оубонмса *ѡ* васегдашнаго приношенїа; партитивне, значення частини від цілого: 236б вака сн *ѡ* смертоноснаго плода; початкової точки розгортання дії: 223б егда прїдоша *ѡ* царя посланнїици; 226а нзнде повеленне аз каво [...]ѡ властѡнна места того; точка вгдззкоу оу часъ: 269б аще *ѡ* перваго часа делалъ есть; 249а *ѡ* юности наша оукореняет са; причини: 219а *ѡ* поста нзнемгаеть тѡло; відокремлення частини від цілого: 186б егда прїидеть часъ да разлз ѡнть дз шз н тѡло н *ѡ* сега свѡтнаго вѡка; 196а ѡла ѡенїе *ѡ* мнѡга; 219б ѡла ѡнхом са н нзодохомъ *ѡ* свѡтнаго мнѡга свѡго; 229а разлз ѡенне *ѡ* перваго нашего монастыря; 251а да не разлз ѡнмса *ѡ* постннѡскаго жнїа. У нечастих випадках вживання родового відмінка множини прийменник *ѡ* служить для вираження партитивного значення: 262а єдннѡ *ѡ* прѡстѡннїцнхъ рабѡхъ; суб'єкта дії у пасивних конструкціях: 275а ѡ оутверждаеть оустрашеною дз шз *ѡ* враговѡхъ. Починаючи ще зі староболгарського періоду такі синтаксеми паралельно існували з синтаксемами орудного відмінка, не виявляючи жодних смислових відмінностей [8, с. 163]. Цікавим є факт наявності форми двоїни, який однак не може свідчити про її реальну життєздатність: 186б н да ѡтресамъ тѡшн сон *ѡ* оуно нашео.

Рідше форми генетива вживаються у комбінації з іншими прийменниками, наприклад: 185а васако дрѡво кое є *без* плѡда посекаетсе; 221б без *оуспѡха*; 203б радн дз шептатѡльнаго стѡга поста; 236б велнко ваннманїе да нмаемо радн *прѡвдѡстннїка змнѡ*; 269б да прїнметъ *тѡѡ да* радн; 205а радн *вокѡ шенїа* вападають въ сетн; 237а *нз* рада; єл.б хрѡтось воскре се *нз* мертѡвнхъ; 233а н послз шлань *до* самѡртн.

Безприйменниковий родовий відмінок також більше характерний для імен чоловічого роду. Він служить для вираження таких основних значень: присвійності, приналежності: 182б Слово *прѡнагѡ н бѡгноснаго бѡца нашего* свѡдога стѡ днѡта въ ѡдлю *мнѡтара н фарнсеа*; 227б по оумншленїа бѡше *онаго* цѡра;

244а любовь сохранителя агла; 230б да оуслншнма бжтвѣнаго павла велнкою тѣмъ бѣ; 244б раждеженн стрелн дѣ каваго врага; 249б ва память стаго платона; 269б радость гдѣ своего; об'екта: 194а прѣверне стаго поста; 220б принажаетсе конѣць жнвота нашего; 238а до скончана жнвота нашего; 226б едннаго 227а ѿ ннхъ да посеубѣтъ; 227б на прнсмехъ хртнанского закона; 234б преполовѣнне стаго поста; 244б да нщема моантвн; 203а грѣховъ прощеніе; 224а венчаеть любещнхъ его; 226б прннате вѣуннхъ бжгъ; ознаки: 184а что бѣ демъ сотворнтн ва день страшнаго свѣда; 204а да постнм са н ѿ всакаго грѣха плотн н дѣ ха; 238а днзл н времена жнвота нашего; 269а дѣнь спасенія; 270а долга лѣта покаранія; 270б маздѣ тѣмъ дѣ свон прннмнта; кїлькості: 271а множество грѣховъ свонхъ.

Давальный відмінок. Як вже зазначалося вище, у XVIII ст. основними збереженими у давально-му відмінку були функції адресата та присвійності, приналежності. У процесі розгляду відмінкової системи нами досліджуваного тексту виявлено дещо ширший спектр семантичних значень давального відмінка. В однині представлені здебільшого форми чоловічого роду, у множині — форми чоловічого та рідше жіночого роду. Отож, виявлені значення давального відмінка без прийменника наступні: адресата: 194а н васагда да раднма да оугоднма бжгъ; 196б что воздамн бжвн; 218а н да молнм са бжгъ радн братна наша; 225а да ндемъ да работнмъ н не убѣкѣ по нстннномъ бжгъ; 240б благодареніе воздають создателью своему хртѣ бжгъ нашему; васемъ мнрѣ показа го; 250а слава еднномъ савершнтелю бжгъ; 228б да се не поклоннмъ вадѣлѣ сречу нконоборцевъ такоже еврѣн поклоннша са дню бжгъ; 266б колнко возмогоша пожалнша н поучеть воздаша творцѣ своему; 195а васѣ покорнѣ еси убѣвкомъ; 203а н мнрѣ даеть дѣ шамъ нашнмъ; 235а такоже реуе хртось оученкомъ свонмъ; 240а даръ дарѣ етъ работѣ свонмъ; 266а того днсь ва рѣ це предають грешнмъ удовѣкомъ; суб'екта стану, дії: 203а васакомъ возрастѣ полезно естъ на спасеніе ѣтнзн постѣ; 204а неан бешѣ бжгъ возможно да повѣнтъ да се нандатѣ разлнчнн частїа ва пѣ стнню да адѣ тѣ народн; 222а такоже естъ прнлнчно ннокомъ; об'екта: 205а ѿнмаеть убѣкѣ оумъ н оумн; 233а покоряют са нстннномъ оучнтелю; 229а подобаетъ намъ оуподобнтн са страстемъ хрѣвнмъ; 222а не бнванте соблазанѣ нудеомъ н едннномъ ннже црквѣмъ хртоннмъ; 226б да раздадѣтъ татаромъ ва работѣ; 251б хртѣ предадѣ нудеомъ; 252б сѣмъ гѣ ютъ братнѣмъ; 262а предадѣ его оубннцамъ н ненавнсннкомъ нудѣомъ; 268б всѣмъ удовѣкомъ восхожденіе на нбса дарѣ ва; 269а н васѣ нже вѣ него верѣ ющнмъ прощеніе сотворн; прнналежностн: 186б последователн евскомъ оученію; 232а да не сма врагѣ рабн; 240б егда внднмъ шновѣнне мнрѣ да не станемъ дозде; 252а пооученне прѣжде ѿворенне монастрѣ; 259а данѣ бѣ демъ рабн грѣхѣ; 259б аще кто бѣ дѣтъ некоемъ роб невѣрномъ; 262а поучѣа сѣ днтн госпѣнна н кнѣза всѣмъ мнрѣ; 266б бездѣ шна н мертѣ зданїа не можеѣ да терпѣтъ досадн создателью своему; 186а н скрѣжетѣ тѣмъ бжгъ; 228б да бѣ демъ подобннцн н последователн стѣмъ мѣ ченнкомъ; 231б нже етъ наурало васемъ гоподснмъ празннкомъ; 235а тамо естъ непрестанно песнопеніе н васѣка прнлнчно сладкогласне празнѣ ющнмъ; 238а н естъ рабѣ страстемъ; 251а нзсповѣданїе стѣмъ нконамъ; 277б всѣмъ словоамъ корень.

У проповідях Студита давальні форми однини переважно чоловічого роду зустрічаються лише у сполученні з прийменником по і виражають значення: транзитивності (напрямку руху), наприклад: 8.об поснаашѣ своѣ оучнкѣ по васемъ мнрѣ; 203а но хртнанѣ нмѣ тѣ по мнрѣ оучнтелѣ; 276б времѣ; платоноснн тако безплатнн по земан ходѣ тѣ; підстави, відповідно до якої реалізується дія, наприклад: 183а по старомъ законѣ да не сотворншн блѣ дѣ; 195а по вбразѣ своему н по подобню; 204б токмо да творнтѣ по своему разѣ мѣ; 205б по снлѣ нашѣн [...] сось ваннманїе да совершнмъ; да бнваетѣ 318а дѣла наша по чннѣ коротко н тнхо; 225б колѣнопрѣклоненїе по оустѣмъ црквонмъ; 232б н не дѣржѣ тѣ по хртннанскомъ законѣ; 272а по достонствѣ н по чннѣ да жнтелствѣ емъ; 183а по еванн по танкн заповѣдн нмѣтъ та їн.

Знахідний відмінок. На матеріалі досліджуваного рукопису знахідний відмінок проявляє найвищий ступінь життєздатності. Як вже згадувалось, у XVIII ст. знахідні форми виконували роль загальної форми, яка вживалася на місці старих непрямих відмінків самостійно або у сполученнях з прийменниками. Подібних випадків у тексті чимало, наприклад вживання знахідного відмінка замість родового: 234б вбразѣ естъ бѣ дѣ шѣю пасхѣ сречу нбномъ; 267а ѿсеченне свою волю; 195а нзкѣ пн насѣ ѿ клетѣвѣ закона... ѿ вѣуюнмъ мѣ кѣ; 217а да нзбавнмса ѿ вѣуюнмъ мѣ кѣ; давального: 219а на дѣ шѣ даеть снлѣ; 224б н повннѣ етъ тѣло на дѣ шѣ; 225б фаломское стнхословне по снлѣ свою да совершнтн; 224а но н по всѣго мнра; 230а по всего мнра прославленн бжшѣ; орудного: 219б неан на всакѣ дѣнь говорнм сѣ пророка дѣда н сѣмъ оучнтелемъ црквоннмъ; 225а н да беседа етъ сось бжгъ; 259а понеже онѣ готовѣ помощннкѣ аще конѣ вѣрѣ прнзнвають его; місцевого, 183а н дрѣ гн таковн нже еси пнсаннн ва старѣго закона; 204а хртось ва пѣ стнню патѣ хнладн сѣмъ хлѣбѣ н водѣ наснтн нхѣ; 238б седещнго в темннцѣ; 258б да пребнваетѣ в молѣн н в молнтѣвѣ; 272а тако нн подобають да сме подобнн н ва чнстотѣ н ва красотѣ вѣ разѣ мѣ н ва мѣ дростѣ н вѣ терпенїе вѣ добротѣ; 273б аще кто прѣвѣ дѣтъ вѣ словоѣ не прощяют са емѣ прѣгрѣшеннѣ та їн.

Не менш важливим є вживання знахідного відмінка у йому властивих функціях. Найчисельнішими є форми однини чоловічого роду на позначення істот та жіночого роду незалежно від категорії істоти/неістоти, які виражають значення прямого об'єкта, наприклад: 186а васакаго грѣшннка прннмаеть кающаго се н прнгрѣшаєт его н вбловнзаєтъ такоже н блѣ даго снѣ; 96б бѣ демъ на мнлостѣ прнвѣстн сотворшаго насѣ [...] да не вскорблѣмъ создателью своему бжгъ; 195б колнко пѣ тн послѣ шахомъ дѣ каваго врага; 204б н скорѣ можетъ врагѣ таковаго самовола да го повѣдѣтъ каде самѣ хошетѣ; 204б егда хошемѣ да проклѣнѣма некого калѣ гѣра; 216а н дрѣ гаго соблазняютѣ; 221а вндѣха нѣа; 224а да оуслншнмъ агла; 234а егда хотѣашѣ бжгъ да погрѣ бнтѣ рода еврѣнска; 236б прѣлатн н праоца нашего адама; 248б да покажемъ прекраснаго ннснфа; 251а вблнчн прелюбоденнаго црѣ; 251а снншахомъ вкѣанаго александра; 263б снланаго н нне по-

МОЩНИКА нмама; 265б тако **ЗЛОДЕА**; 267а предаде **СНА СВОЕГО** на смерть; 270а приймаєть **ПОСЛЕДНАГО** такоже н **ПЕРВАГО** оупокоеваєть **ПРИШЕДШАГО** во **А** часа; 271а погь бн **МЯ УИТЕЛА АДА**; 276а егда бь дємь нметн **НЕПОБЕДНАГО ПОМОЩНИКА СТАГО ДХА ВЕЛКАГО ПОБОРНИКА** да не оубонмса; 278а **САМОГО СЕБЕ** люблаше; 277а да вопрошть **НЕКОЕГО БРАТА**; 185а сказавахь вамь **ПРАВДЯ БЖІЮ**; 185б нзторгнеть **ВІКАНОЮ ДЯ ШЯ**; 186б да разлз унтъ **ДЯ ШЯ** н т'бав; 194б воздвнгрн тн **ДЯ ШЕВНОЮ НАШЕ ХРАМННА**; 195б н сотворнхомь **ВОЛЮ ЕГО**; 204б нкон да творнть **СВОЮ ВОЛЮ**; 216а **МАЗДА** прїмають; 227а прїнаша **БЛЖЕННОЮ КОНУННА**; 230б да оусланшма бжтв'наго павла **ВЕЛКОЮ ТРА БЯ**; 231б н тако да возможемь **РАЗЯ** метн **ТАИСТВЕННОЮ СНАЯ**; 237б нмама толнко тащенїе да достнгрн'ма **СНО ПАСХЯ**; 251а сподобнхомса данась празнз ватн **УЕСНЯ Ю ПАМЕТЬ** его; 266б кон есть оукраснл **ВСЯ ВСЕЛЕНЮ**; 277б прнбрете себе **ГНЕЗНЕВЯ ПРОКАЗЯ**. Поодинокими є випадки вживання форм множини у цій функції, наприклад: 180б поснааше **СВОА ОУУНКА** по васемз мнрз .

Субстантивні сполучення знахідного відмінка модифікують його значення і виражають наступні семантичні смисли: непрямого об'єкта: 183а рече возревзн **НА ЖЕНЯ**; 226б по оуповахь **НА НЕПОБЕДНОЮ СНАЯ БЖІЮ** н **НА ПОНАТЕ ВЪУНУХЪ БЛГЪ**; 267а предаде сна своего **НА СМЕРТЬ**; 266б вбл'вкоша **ВЪ УЕВЛЕННОЮ РИЗЯ**; місця: 185б дз шз **ВА ВЪУНОЮ МЯ КЯ** поставаєть; 185б возмнте нхь н верзнте **ВО ТМЯ КРОМЕШНОЮ**; 204а хрсь **ВА ПЯ СТННЮ** пать хнладн сась хлебь н водз наснн нхь; 230б **ВЪ ТЕМННЦЯ** затворень бь деть; поставнша **НА ГЛАВЪ** терновень в'нець; часу: 194а слово **ВЪ СРЕДЯ СНОЮ**; 203а Слово вь **НЕАЮ ПЕРВОЮ ВЪ СРЕДЯ** стаго поста.

Орудний відмінок. У рукописі відносно частотними є форми орудного відмінка як з, так і без прийменника. Без прийменника форми орудного відмінка виражають такі значення: інструмента, знаряддя дії: 224б н се **ПОМОЩНЮ БЖІЮ** време стаго поста напредз ндеть н прнблнжаєт се до преполовленнє; предикативної характеристики: 223а да не леннмса да пондемє ва радость н вес'ланє **НЕЗЛОБИВННМЪ Н УИСТНМЪ**; 273б вбретохомь его ва многн печаль н недооуменїє н страшннмь вазоромь **ВЕЗНАЮЩИМ СА** сз дз н тз дз : способі дії: 223а да не wskвернаєм са **СЛОВЪ Н Д'ВЛОМЪ**; 227а н **ЕДНННМЪ ГЛАСОМЪ** вопнахь н глаголахь ; 273б н **СТРАШННМЪ ВАЗОРОМЪ** везнающнм са сз дз н тз дз ; суб'єкта дії: 277а преластн бо се **ПРЕЛАСТНЦАМЪ** та ін.

Занепад безприймєннєкєвогє орудногє відмінкє у всїй їго поліфункцієнальностї та багатозначностї відбувавсє шляхом витїсненнє відмінковїх форм альтєрнатївнїмї прїймєннєкєво-їменнєкєвїмї конструкціємї (певногє прїймєннєкє та загальногє відмінкє іменнєкє), [8, с. 196]. Удосліджуванїй пам'ятці бїльшїсть випадкїв зафіксованї оруднї форми поєднуєтьсє з прїймєннєкєм, що, з одного боку, свїдчїть про необхїднїсть слїдуваннє класичнїм зразкєм писемної лїтературної мовї, з їншого — про активне пронїкненнє живомовнїх їнноватїй. Подїбнї сполученнє зустрїчаємє у рїзних функціях: їнструментальнїй (знаряддя, засобу дії): 195а **СА СВОЮ КРОВІЮ** нзкз пн нась; 218а н **СА ВАШЕЮ ЛЮБОВНЮ** да внхь азь [...] спасенїє дз шєвно полз унлз; 224а маздлє свою даєть **СА СВОЮ РА КОЮ**; 230а побєднша сопротнвнєнагє врага с **НВОЩНОЮ ПЛОТНО СВОЮ**; 194б прозрнтє с **ДЯ ШЕВНІМА ВУННА** срєчє со унстн разз мь; способу дії: 234а прїрокь мочн глаголаше егда хотєашє бгь да погь внтє рєда єврєнска **СА ОУМНЛЕННМЪ ГЛАСОМЪ** вопнаше; суб'єкта дії: 273б в'сь раждєжєнь **ВЪ СОДЕРЖАЩНЮ** огань трєсавнцз та їн.

Прїймєннєкєвї форми орудногє відмінкє виражають такі семантїко-сїнтаксїчнї значеннє: об'єктнї: 229б нлз **СО ЄРЕТНКОМЪ** совокз платн са нлн са **ТАКОВНМЪ**; 254б бгь есть са **ТАКОВНМЪ ВІЦ'ВМЪ**; 275б мнрз сотворнтє **З БОГОМЪ**; 231а егда страждєть єдннз оудз страждз ть **СА ННМЪ** васн телєснн оудн; 277а **СА ННН** же н жнвотє свою погь бн; 219б нмать **МЕЖДО НАМНЪ**; 206а н да нмама мєждє совою расз жденїє; значеннє супровїдного почуттє, відчуттє, емоцїї: 183а рече возревзн на жєнз с **ПОХОТНЮ** аще н сос телє не сотворнтє ваз дь но с помншленїє wskвернл єсть дз шз свою; 217б **СО СТРАХОМЪ БЖННМЪ** да внвєть д'вла нашє; 219а да тр'єпнма **СА ЛЮБОВНЮ**; 239б н да празнз ємь **СО ВСЕЮ СНАЮ** нашею; 247б н тогда **СО СТРАХОМЪ Н ТРЕПЕТОМЪ** да нмаємз много ваннманїє; просторовї: 218а егда гн не вїднмь **ПРЕДЪ ОУНМА НАШНМА** како пр'євнвєють та їн.

Мїсцевий відмінок. У тексті форми цьогє відмінкє вїкорїстанє рїдко. Основнї значеннє, реалїзованї в аналїзованєму матерїєлї: **локєтївнє**: 238б лежєща **НА ВАДРА**; 272а **НА ЦРКОМЪ П'ТОЛЪ**; 238б **ВО СВ'ТЄ** сєднтє; 261а да бь дємь оутвєрждєнн **ВО СТРАСЕ** бжїн; 182 б како подєбєєть соєвршатн бжт'єнн заповєдн н правєднє прєщенїє **ВЪ НЕВЕРЖЕННІ** н **ВА ЛЕНОСТН** жнвз цннмь; 224а богать бо єсть бгь **ВА МНОСТН**; 231б в єже како нзволн н ваплотн са **ВЪ НЕН** ннєсз хр'тєсь; 217б да станємь радз юще са **ВЪ СКОРБ'ЄХЪ** терпєаннн **ВА МОЛНТВЪ**; 247б рє кодєанє **ВА РА КАХЪ** нашнхъ н молнтвє во **ОУСТАХЪ НАШНХЪ**; **об'єктнєво-з'єсуєвальнє**: 240а **В ПРОЛЕТН**; єоїє **В ВОЗДЕРЖАНІН**; 269а агглєн покьтє **О НАШЕМЪ СПАСЕНІН** та їн.

У тексті зустрїчаємє багато помїлок у вживаннї відмінковїх флєксіє, їх змїшуваннє та перєплутуваннє, неузгодженнє їменнєкїв з прїкметнїкєм, дїєпрїкметнїкєм, займеннїкєм, що свїдчїть про відсутнїсть цїєї граматїчної категорїї у мовнїй свїдомостї носїїв та її штучнїй характер. Досліднїкї вїдзначають, що функцієнуваннє відмінковїх форм у XVIII ст. залежїть від специфікї лексїчного значеннє слїв, адже флєксіє отрїмують здебїльшєго лексємї лїше декїлькєх лексїко-семантїчнїх груп: власнї назвї (осїб, країн, мїст бїблїєної та церковної їсторїї), основнї поняттє релїгїєної їдеологїї та хрїстїєнськєго вчєннє, назвї церковної їєрєрхїї і зумовлюєтьсє стилїстїчною мєтою [10]. Цє спостєрєженнє є рєлєвантнїм ї для досліджуванєго матерїєлу, хоч ї коло лексєм, якї отрїмують відмінковї закінченнє, дєщо шїршїй.

Нєєвнїсть у досліджуванєму списку «Кєтєхїзїчнїх повчань» закінчень повної відмінковєї парєдїгмї їменної сїстємї та конплєксу семантїко-сїнтаксїчнїх значєнь, якї вони виражають, пов'язуємо зї змїстовно-тематїчнїмї особлївєстємї прєповїдєй. У написаннї лїтературї фїлософськє-релїгїєногє, богєсловєськєго характеру прїорїтетнїм є вїбр мовнїх засобїв з арсенєлу авторїтетнїх зразкїв писемної лїтературної мовї — сєрєднєболгарськєї та схїдно-церковнослов'єнськєї,

а також тяжіння до наслідування встановлених ними основних принципів граматичного оформлення тексту. На відміну від проповідей-настанов монахам, змістові особливості Дамаскинових слів, сюжетний принцип їх побудови, нарративний характер, емоційність викладу були не лише суголосними лексико-граматичним живомовним нововведенням, але й створювали для їх розвитку та закріплення сприятливі умови. Уявлення творчої інтелігенції, переписувача Одеського списку «Катехізичних повчань» зокрема, про мовні норми і правила, які певним чином регулювали мову творів даної тематичної лінії, певним чином «дозували» проникнення новоболгарських інновацій. Так, наприклад, у 32 проповідях Феодора Студита, вміщених в Одеський список, фіксуємо лише 3 випадки вживання артикля: 227а тако сотворн кнѣзь да вндать **дѣлѣ гнѣтѣ** робне н да се оубоють; 228а тако да сотворѣ ть н **дѣлѣ гнѣтѣ** да се препнѣ ть; 235б тна речн не рече хртось токмо на **свонте** оученнцн но н на всн хртнани, хоча в інших пам'ятках цього періоду його активно й регулярно використовують [9; 11; 12; 13; 20].

Повчальні слова насичені цитатами зі Святого Письма, адже найважливіші тези, що висуває автор, аргументуються словами Священної книги, які сягають або найдавніших перекладів, що відтворювалися книжниками у незмінному вигляді впродовж століть, або друкованих видань східноцерковнослов'янської редакції, їхніх тлумачень, пояснень, переказувань. Однак, навіть у посиленнях на Біблію зустрічається чимало помилок уживання відмінків. Важливими є також і композиційні характеристики повчань. Особливою стабільністю відзначаються відмінкові форми у назвах проповідей, у їхніх вступних та заключних формулах. Ще одним фактором, який може визначати вибір книжником мовних засобів при роботі з текстом, є специфіка цільової аудиторії та рівень її освіченості. «Катехізичні повчання» створювалися для досить вузької аудиторії — ченців, монахів та церковних служителів, як мали необхідний рівень підготовки для розуміння та використання релігійно-духовної та богослужбової практики.

Враховуючи вищезазначені чинники у спробах пояснення наявності відмінкових закінчень під час відносно пізньої стадії розвитку болгарської мови, не варто забувати про можливість використання книжником східнослов'янських списків творів відомого грецького автора і законодавця чернечого життя, які здобули значно більшу популярність на східнослов'янському терені, аніж у південних слов'ян. До такого припущення підштовхує наявність в Одеському списку «Катехізичних повчань» усіх відмінкових флексій парадигми в однині іменників (відповідно й узгоджуваних з ними прикметників, займенників, дієприкметників) чоловічого роду (рідше жіночого та середнього) та спектр їхніх семантико-синтаксичних значень; домінування повних форм прикметників, які були втрачені ще в середньоболгарський період [16, с. 176] та досить активне, як видно з наведених прикладів, вживання дієприкметників теперішнього часу активного стану. У новоболгарських пам'ятках цього періоду зафіксовано лише поодинокі випадки їх уживання [8, с. 249].

Висновки та перспективи дослідження. Отож, здійснений аналіз Одеського списку «Катехізичних повчань» демонструє залежність особливостей вживання та функціонування найосновніших морфологічних категорій іменної системи від конгломерату об'єктивних (жанрових, тематичних, стильових характеристик творів, комунікативної сфери їх використання, орієнтації на конкретну цільову аудиторію та ін.) та суб'єктивних (особистих уявлень книжника про мовну норму, його візії щодо її формування, рівня освіченості та літературної ерудиції авторів (перекладачів, компіляторів, переписувачів), їхніх художньо-естетичних вподобань, можливість використання ними списків із сусідніх східнослов'янських земель тощо) факторів. Для верифікації висунутого припущення потрібним є зіставлення списку зі списками південнослов'янського та східнослов'янського походження, в чому вбачаємо перспективу подальших досліджень.

Л і т е р а т у р а

1. Андрейчин Л. Езикът на Паисиевата «История Славеноболгарская» и началото на новобългарския книжовен език. *Български език*. 1962. Кн. № 6. С. 480–490.
2. Велчева Б. Норма и традиция в българския книжовен език от XVI–XVIII век. *Български език*. 1966. № 2. С. 110–121.
3. Велчева Б. Дамаскините от XVII век и началото на новобългарския книжовен език. *Palaeobulgarica*. 2001. № 4. С. 64–81.
4. Велчева-Бояджиева Б. Книги писани «общин езикомъ». Сръбската и българската писменост през XV–XVIII век. *Диалог и култура: Материали от XIII лятна научна среща*, Варна 23–24 юни 2005 г. 2005. С. 167–171.
5. Гешев В. *Книжоезикови стилове на българския XVIII век*. Съпоставително езиковедно. Теоретични въпроси на езиковеднието. 2008. № 3. С. 23–53.
6. Дел'Агата Дж. Гръцките и славянски встъпителни формули към словата на Дамаскин Студит. *Студии по българистика и славистика*. София, 1999. С. 39–52.
7. Димитрова М. Дамаскинарска литература. *История на българската средновековна литература* / [съст. А. Милтенова]. София : Изток-Запад, 2009. С. 729–740.
8. Дуриданов Й. Към проблемата за развоя на българския език от синтетизъм към аналитизъм *Годишник на Софийския университет «Климент Охридски»*. Серия: Филологически факултет. София, 1955. Т. LI, 3. С. 3–263.
9. Иванова Д. За един малко познат дамаскин от края на XVII в. (№ 119/137). Лингвистични особености. *Филологически проучвания на Великотърновския университет «Св.св. Кирил и Методий»*. 2016. Т. 35. С. 31–46.

10. Кочева Е. За превръщане на граматичните архаизи в езикови формули в дамаскините от XVIII в. *Известия на Института за български език*. 1968. Кн. XVI. С. 417–423.
11. Кочева Е. Народната основа на езика на западнобългарски дамаскини от XVIII в. *Български език*. 1980. № 1. С. 54–57.
12. Манолева А. Езикови особености на Котленския дамаскин от 1765 г. (преписан от Софроний Врачански). *Български език*. 2012. № 3. С. 64–75.
13. Манолева А. За народния характер на езика на два дамаскина от Котленския книжовен център (ръкописи № 1072 и № 1424 от сбирката на НБКМ). *Български език*. 2007. № 3. С. 69–76.
14. Минчева А. Езиковата ситуация в българските земи през XVIII в. и Паисиевата “История славянобългарска”. *Paleobulgarica*. 1982. VI. № 4. С. 37–43.
15. Минчева А. Въпроси на нормата в ранния етап на формирането на новобългарския книжовен език. *Годишник на Софийския университет “Климент Охридски”. Серия : Факултет по славянски филологии за 1980*. 1985. Т. 74. Вип. 3. С. 149–163.
16. Мирчев К. Историческа граматика на българския език. София : Наука и изкуство, 1978. 276 с.
17. Мирчева Е. Недамаскинови слова в новобългарските дамаскини от XVII век. Велико Търново : Фабер, 2001. 316 с.
18. Петканова-Тотева Д. Дамаскините в българската литература. София : Издателство на БАН, 1965. 260 с.
19. Стоянова Д. Ф. Графично-орфографични особености Одеського списку новобългарського перекладу «Катехизичних повчань» Теодора Студита. *Мова*. 2022. № 38. С. 21–29.
20. Шалагин В. Свищовският дамаскин и състоянието на именната система на българския език през XVIII век. *Български език*. 2004. № 1. С. 51–60.
21. Gyllin R. The Genesis of the Modern Bulgarian Literary Language. *Acta Univ. Ups. Studia Slavica Upsaliensia*. Nr. 30. Stocholm, Sweden : Almqvist & Wiksell international, 1991. 122 p.

References

1. Andreïchin, L. (1962), “The language of “Istoria Slavenobolgarskaya” of Paisiy Khilendarsky and the beginning of the new Bulgarian literary language”, *Bulgarian language* [“Ezikiut na Paisievata “Istoriya Slavenobolgarskaya” i nachaloto na novobulgarskiya knizhoven ezik”, *Bulgariski ezik*], Sofia, no. 6, pp. 480–490.
2. Velcheva, B. (1966), “Norm and tradition in the Bulgarian literary language from the XVI–XVIII centuries”, *Bulgarian language* [“Norma i traditsiya v bulgarskiya knizhoven ezik ot XVI–XVIII vek”, *Bulgariski ezik*], Sofia, no. 2, pp. 110–121.
3. Velcheva, B. (2001), “The Damascins of the XVII century and the beginning of the new Bulgarian literary language”, *Paleobulgarica* [“Damaskinite ot XVII vek i nachaloto na novobulgarskiya knizhoven ezik”, *Paleobulgarica*], Sofia, no. 4, pp. 64–81.
4. Velcheva, B. (2005), “Books written in a “common language”. Serbian and Bulgarian writing in the XV–XVIII centuries”, *Dialogue and culture: Materials from the 13th Summer Scientific Meeting, Varna, June 23–24, 2005* [“Knigi pisani “obshtin ezykom”. Srbskatskata i bulgarskatskata pismenost prez XV–XVIII vek”, *Dialog i kultura: Materiali ot XIII lyatna nauchna sresha, Varna 23–24 yuni 2005 g. 2005*], Varna, pp. 167–171.
5. Geshev, V. (2008), “Literary language styles of the Bulgarian XVIII century”, *Comparative linguistics* [“Knizhnoezikovii stilove na bulgarskiya XVIII vek. Süpostavitelno ezikoznanie”, *Comparative Linguistics*], Sofia, no. 3, pp. 23–53.
6. Della Agata, J. (1999), “The Greek and Slavic introductory formulas to the sermons of Damascene the Studite”, *Bulgarian and Slavic studies* [“Grütskite i slavyanski vstüpitelni formuli küm slovata na Damaskin Studit”, *Studii po bulgaristika i slavistika*], Sofia, pp. 39–52.
7. Dimitrova, M. (2009). “Damascins literature”, *History of Bulgarian medieval literature* / [comp. A. Miltenova] [“Damaskinarska literatura”, *Istoriya na bulgarskata srednevekovna literatura* / [süst. A. Miltenova], East-West Publishing House, Sofia, pp. 729–740.
8. Duridanov, I. (1955), “On the problem of the development of the Bulgarian language from Synthetism to Analyticism”, *Annual of St. Kliment Ohridski Sofia University, Faculty of Philology* [“Küm problema za razvoya na bulgarskiya ezik ot sintetizüm küm analizizüm”, *Godishnik na Sofiiskiiya universitet “Kliment Ohridski”, Seriya : Filologicheski fakultet*], Sofia, vol. LI, 3, pp. 3–263.
9. Ivanova, D. (2016), “On a less widely-known damaskin dating from the 17th century (no. 119/137), Linguistic Peculiarities”, *Philological studies of St. Cyril and Methodius University of Veliko Tarnovo* [“Za edin malko poznat damaskin ot kraja na XVII v. (№ 119/137), Lingvisticichni osobenosti”, *Filologicheski prouchvaniya na Velikotarnovskiiya universitet “Sv. sv. Kiril i Metodii”*], Veliko Tarnovo, vol. 35, pp. 31–46.
10. Kocheva, E. (1968), “On the transformation of grammatical archaisms into linguistic formulas in the Damascins of the XVIII century”, *Proceedings of the Bulgarian Language* [“Za prevrüshtane na gramatichnite arkhaisi v ezikovi formuli v damaskinite ot XVIII v.”, *Izvestiya na Instituta za bulgarski ezik*], Sofia, no. XVI, pp. 417–423.
11. Kocheva, E. (1980), “The vernacular basis of the Western Bulgarian Damascene language from the XVIII century”, *Bulgarian language* [“Narodnata osnova na ezika na zapadnobulgarski damaskini ot XVIII v.”, *Bulgariski ezik*], Sofia, no. 1, pp. 54–57.
12. Manoleva, A. (2012), “Language specifics of Kotel Damascins of 1765 (rewritten by Sophronius of Vratsa)”, *Bulgarian language* [“Ezикови особености на Котленския дамаскин от 1765 г. (преписан от Софроний Врачански)”, *Bulgariski ezik*], Sofia, no. 3, pp. 64–75.
13. Manoleva, A. (2007), “On the vernacular nature of the language of two Damascins from the Kotel Calligraphic Center (manuscripts No. 1072 and No. 1424 from the collection of the NLKM)”, *Bulgarian language* [“Za narodniya kharakter na ezika na dva damaskina ot Kotelnskiya knizhoven tsentür (rüköpisi № 1072 i № 1424 ot sbirkata na NBKM)”, *Bulgariski ezik*], Sofia, no. 3, pp. 69–76.
14. Mincheva, A. (1982), “The linguistic situation in the Bulgarian lands in the 18th century and “Istoria Slavenobolgarskaya” written by Paisiy Khilendarsky”, *Paleobulgarica* [“Ezиковата situatsiya v bulgarskite zemi prez XVIII v. i Paisievata “Istoriya slavyanobulgarska”, *Paleobulgarica*], Sofia, no. VI, 4, pp. 37–43.

15. Mincheva, A. (1985), “The questions of the language norm in the early stage of the new Bulgarian literary language” *Annual of Sofia University “St. Kliment Ohridski”. Faculty of Philology* [“Vüprosi na normata v ranniya etap na formiraniето na novobülgarskiya knizhoven ezik”, *Godishnik na Sofüskiya universitet “Kliment Okhridski”. Seriya: Filologicheski fakultet*], Sofia, vol. 74, 3, pp. 149–163.
16. Mirchev, K. (1978), *Historical grammar of the Bulgarian language* [*Istoricheska gramatika na bülgarskiya ezik*], Science and Art Publishing House, Sofia, 276 p.
17. Mircheva, E. (2001), *Non-Damaskine sermons in the New Bulgarian Damascins of the XVII century* [*Nedamaskinovi slova v novobülgarskite damaskini ot XVII vek*], Faber Publishing House, Veliko Tarnovo, 316 p.
18. Petkanova, D. (1965), *The Damascins in Bulgarian literature* [*Damaskinite v bülgarskata literature*], BAS Publishing House, Sofia, 260 pp.
19. Stoianova, D. (2022), “Some graphic and orthographic features of the Odessa copy of the new Bulgarian Translation of the “Small Catechismos” by Theodor the Studite”, *Mova / Language* [“Hrafichno-orfohrafichni osoblyvosti Odeskoho spysku novobolharskoho perekladu “Maloho katekhizysu” Teodora Studyta”, *Mova*], Odesa I. I. Mechnikov National University, Astroprint Publishing House, Odesa, No 38, pp. 21–28.
20. Shalagin, V. (2004), “The Svištoski Damaskin and the state of system of nouns in the Bulgarian Language in the XVIIIth century”, *Bulgarian language* [“Svištovskiyat damaskin i süstoyaniето na imennata sistema na bülgarskiya ezik prez XVIII vek”, *Bülgarski ezik*], Sofia, no. 1, pp. 51–60.
21. Gyllin, R. (1991), “The Genesis of the Modern Bulgarian Literary Language”, *Acta Univ. Ups. Studia Slavica Upsaliensia* 30, Almqvist & Wiksell international Publishers, Stocholm, Sweden, 120 p.

Daryna F. STOIANOVA,

Candidate of Philological Sciences (Ph.D.), Associate Professor of General and Slavic Linguistics Department, Odessa I. I. Mechnikov National University; 24/26 Frantsuzky Blvd., Odessa, 65058, Ukraine; phone: +38 066 9499087; e-mail: darinazakun78@gmail.com; ORCID ID: 0000–0001–9741–2519.

SOME MORPHOLOGICAL FEATURES OF THE SYSTEM OF NOUNS IN THE ODESSA COPY OF THE NEW BULGARIAN TRANSLATION OF THE “SMALL CATECHISMOS” BY THEODOR THE STUDITE

Summary. The *purpose* of the article is to consider the morphological peculiarities of the system of the nouns in New Bulgarian translation of the “Catechismos” written by Theodore the Studite, which is a part of the manuscripts no. 1/154 kept in Odessa National Scientific Library. The *subject* of the research is the morphological specifics of nouns in Odessa copy of the “Catechismos” dating from the 18th. The morphological peculiarities of nouns is considered in the context of the formation of a linguistic norm, which allowed the combination with different intensity of linguistic means of several language systems functioning at the time (traditional Middle Bulgarian written language, Church Slavonic Eastern recensions, and vernacular language form). The analysis proposed in this paper presents the extensive system of cases, which does not reflect the real vernacular Bulgarian speech in the 18th; the specifics of the functioning of the gramemes of the case paradigm of masculine, feminine and neuter nouns in the singular and plural forms is analyzed. Usage case endings mistakes, which indicates their artificial nature, are considered. The lack of article of nominal parts of speech is noted; the predominance of compound declension form of the adjectives and participles over short forms is revealed; the relatively high frequency of use of active present participles is registered. The *results* of the study make it possible to outline some probable factors that determine the writer’s preference for using the linguistic tools of the so-called “bookish”, “traditional”, “archaic” writing systems. An another reason which to some extent explains the usage of case inflections in the text of this relatively late stage of the historical development of the Bulgarian language might be the use of East Slavic copies of the Studite’s sermons by the scribe. The comparison of “Catechismos” copies of South and East Slavic origin is necessary for verification of this assumption, in which we see *prospects for further research*.

Key words: Odesa copy of Theodore Studite’s “Catechismos”, grammatical categories of gender, numbers, case, definiteness/indefiniteness, nominal parts of speech.

Статтю отримано 12.02.2023 р.